

FORMATION OF LAW CONSCIOUSNESS AND FORMS OF ITS DEFORMATIVE EXPRESSION

Nino Kitoshvili

Master of Laws, Master of Applied Social Psychology

*PhD candidate in applied social psychology, Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia;
Associate Professor at Guram Tavartkiladze Tbilisi Educational University; Assistant Professor
at Alte University; Assistant at the University of Georgia; Visiting lecturer at Caucasus University
and National University of Georgia SEU*

ARTICLE INFO

Article History:

Received 1.03.2023
Accepted 10.03.2023
Published 31.03.2023

Keywords:

Social control,
Law consciousness,
Crime

ABSTRACT

Interpersonal relations are regulated by legal norms, which pro-actively and reactively control what a citizen should and should not do. Knowledge of the law and its norms contributes to the formation of law awareness and consciousness, expressed in human social attitudes towards order and law. In response to violating the rule of law, society applies reactive social control, which takes the form of punishment and whose purpose is to restore justice, prevent new crimes, and resocialize the offender. There is a great abundance of norms and various punishments in society; however, despite this, crime has always been and most likely will continue to be an integral part of society, significantly reducing people's well-being. In the modern world, the formation of teenagers' law consciousness as their criminal behavior regulator deserves special attention. Law consciousness means understanding the existing norms and forming the necessary practical skills for implementation. Without it, society's future welfare is put into doubt, and the risk of committing a crime increases significantly. The research was interested in the factors contributing to law consciousness formation and/or its de-formative expressions. Identifying factors influencing the formation or non-formation of law consciousness allowed us to make recommendations for its formation, thereby contributing to crime prevention and increasing civil well-being.

INTRODUCTION

A person has to make different daily decisions, gets into a strange situation, and has little time to solve the problem, which adds an emotional tone to this process. At this time, some take reasonable steps while others act impulsively. The behavior of both of them is based on personal traits, which include the uniqueness of their perceptions of the situation and the behavioral manifestations of every person. Despite the uniqueness of a person and the diversity of the environment responsible for its formation, the amount of response to a foreign, stressful environment significantly depends on the quality and experience of general and legal education, which is a kind of resource for solving the problem.¹

Society creates norms to promote, control, and protect human interests. From the law's protective role perspective, the law is an effective tool for protecting potential victims.² Legal norms are an important achievement of society's civilization. The main goal of state governance is for its people to understand the law, the rule of law, and its importance.³

The culture of law in the state determines the quality of society's life and represents the level of development achieved by legal actions, realities, and opportunities, also, feeling of freedom, the guarantee of security, and the legal responsibility in society. Law consciousness is a part of the legal culture; however, legal culture is more general; it reflects the prevailing reality in society. Law consciousness is a dynamic process; it involves the internalization of the meaning of the prevailing laws and includes the psychological understanding of the content of the law. As for the legal culture, it is more conservative, consists only of the facts of public law enforcement, and does not involve individual cognitions, which form the public's understanding of this law.⁴

The law consciousness of children and adolescents is a challenge for the modern society because the formation of a culture of justice, a sense of public safety, and the level of public prosperity and success depend on it.⁵ Law consciousness is a regulator of human behavior and a prerequisite for understanding rights and their enforcement. Deformation of law consciousness, a crime puts the safety of society at risk, and to deal with it, there are three levels of crime prevention in society.⁶

In the modern world, against the backdrop of political or social changes, there is a significant difference in values between the youth and the older generations. This is especially noticeable in Post-Soviet countries. Taking care of the next generation is the main task for the development of society because their socialization and values are vulnerable to the current processes in society. In taking care of the future generation, the state and society should ensure its correct socialization, legal upbringing, formation of legal awareness, and law consciousness, which can only be achieved by planning and implementing a successful educational policy.⁷

The interest of the research is the formation of legal consciousness and the identification of factors influencing its lack. To satisfy the interest, a theoretical discussion of the circumstances necessary for social control, its manifestation, and functioning and an analysis of the existing literature on the topic of the circumstances affecting the formation of legal consciousness were planned. As a result, the probable causes of the deforming manifestations of law consciousness were determined, and recommendations were developed for forming law consciousness.

- 1 Dehnad V., (2017), A Proactive Model to Control Reactive Behaviors, *World Journal of Education*, 7(4), p. 24.
- 2 Hakim M., H., (2016), Legal Protection Versus Legal Consciousness (The Changing Perspective in Law and Society Research, *Al-Bankari, HLM*, 15(1), p. 57.
- 3 Yi L., Li L., (2022), Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the Perspective of Social Psychology, *Journal of Environmental and Public Health*, vol.22, p. 1, <https://doi.org/10.1155/2022/8275938>
- 4 Kravchenko O., V., (2021), Legal Consciousness and Forms

---

of its Deformation, *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 24(1), pp. 8-9.

- 5 Pevtsova E., (2013), The functions of legal awareness of children and young people, *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*, 2(2), p. 1.
- 6 Kravchenko O., V., (2021), Legal Consciousness and Forms of its Deformation, *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 24(1), p. 2.
- 7 Mischenko E., V., Kriskovets T., N., Lopanova A., P., Mushanova I., V., Inalkaeva K., S., Shulga T., I., Ivanova A., V., (2021). Student Youth Legal Consciousness: Formation Problems and Prospects, *Current context of education and psychology in Europe and Asia*, 9(3), p. 7, <http://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1135>

SOCIAL CONTROL

Lambert and his colleagues⁸ point out that society uses various forms of control to regulate the observance of social norms. There are formal and informal norms, the violation of which provides for various punishments. Control can be proactive or reactive: proactive control is when the implementation or non-implementation of behavior is controlled, and reactive control is when a response is made to already implemented behavior. It can be both a negative and a positive sanction. Society goes both ways, actively monitoring its members to ensure that the norm is not violated (proactive control), admonishing those who do not or no longer violate the norm, and punishing those who do (positive and negative manifestations of reactive control). Encouragement, like punishment, can be both formal and informal e.g., reward and penalty are forms of formal control, and a good reputation in society, thanks, smiles, and stigmatization is forms of informal control disclosure.

Usually, the forms of social control used by the state are mostly reactive, including legal feedback on violations; legal supervision; public opinion management; and employment restrictions.⁹

The proactive form of social control is mostly responsible for the society in which the child grows up, goes through the socialization process, and acquires the forms of right and wrong behaviors. It is necessary for a person to believe in the necessity of these norms and to internalize them, which implies the conformity of attitude formation and behavior. In addition to the forms of pro – and reactive control implemented by the state, the behavior of public figures is important. Their vision is very important, which creates public opinion and, in turn, pro – and reactively controls societal trends.¹⁰

Public movements, Universities, and educational institutions pro – and reactively shape social opinion and behavior. In this case, the university, "in como parentis," like parents, becomes responsible for the child's socialization.¹¹ Society needs a norm for formal and informal control. By which the society imposes an obligation or duty on the member to fulfill them. To be effective, the norm should be:

- Timely – its violation must be responded to in a timely manner;¹²
- An adequate – response to its violation should be related to the type of violation;¹³
- And unmistakable, inevitable – response to its violation must be guaranteed.¹⁴

All this helps society members to develop law consciousness, establish positive relations between society members, and by promoting the full-fledged development of the next generation, it appears as a significant determinant of society's well-being.^{15,16}

THE RULE OF LAW AS A GUARANTOR OF SECURITY

To ensure social control, people criminalized undesirable actions, created norms, and, to ensure compliance with those norms, established punish-

- 8 Lambert E., Karuppannan J., Jiang Sh., Pasupuleti S., Bhirarasetty J., (2011). Correlates of Formal and Informal Social Control on Crime Prevention: An Exploratory Study among University Students, Andhra Pradesh, India, *Asian Journal of Criminology*, 7 (3), p.240, <[10.1007/s11417-011-9108-9](https://doi.org/10.1007/s11417-011-9108-9)>
- 9 Cable Sh., (2019). Social Movements and Social Control, *The Handbook of Social Control*, 1st ed. By Deflem M., John Wiley & Sons. Ltd, p. 122-124.
- 10 Cable Sh., (2019). Social Movements and Social Control, *The Handbook of Social Control*, 1st ed. By Deflem M., John Wiley & Sons. Ltd, p. 129.

- 11 Ibid., p. 131.
- 12 Banks E., (2018). *The Purpose of Punishment, Criminal Justice Ethics*, Sage Publications, Sagepub.com, <https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/5144_Banks_II_Proof_Chapter_5.pdf> [Last seen 25.02. 2023].
- 13 Kolber A., J., (2013). Against Proportional Punishment, *Vanderbilt Law Review*, 66 (4), p. 1142.
- 14 Shevchenko A., Y., Kudin S., V., Loshchykhin O., M., Fatkhudinov V., H., (2021). The Principle of Inevitability and the Institution of Exemption From Legal Liability: Aspects of the Relationship, <<https://www.periodicojs.com.br/index.php/gei/article/download/130/89/419>> [Last seen 21.11.2022].
- 15 Yi L., Li L., (2022), Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the Perspective of Social Psychology, *Journal of Environmental and Public Health*, vol.22, p. 10, <<https://doi.org/10.1155/2022/8275938>>
- 16 Mischenko E., V., Kriskovets T., N., Lopanova A., P., Mushanova I., V., Inalkaeva K., S., Shulga T., I., Ivanova A., V., (2021), Student Youth Legal Consciousness: Formation Problems and Prospects, *Current Context of Education and Psychology in Europe and Asia*, 9(3), pp. 1-2, <<http://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1135>>

ments, which at different times had different theoretical explanations and objectives. The Criminal Code sets out restrictions on certain behaviors, the violation of which is considered a crime and leads to punishment or the imposition of other criminal legal measures.¹⁷ Therefore, criminal law is a body of law that prescribes certain forms of conduct, criminalizes undesirable actions (so as not to harm public safety and welfare), and prescribes appropriate forms of punishment in response to prohibited conduct.¹⁸

The use of punishment is justified for two reasons. The first is that criminal law focuses on crime prevention, which it does by imposing punishment in response to crime to prevent future unwanted behavior or harm. The second explanation connects the punishment of an unfinished, fruitless crime (an attempted crime) with moral guilt and believes that since the person wanted to carry out the prohibited behavior, regardless of the unsuccessful result, he still deserves to be punished.¹⁹

Punishment is an inseparable institution of every social system; however, it is used by society on different grounds and in different ways. The correct understanding of the essence of punishment is related to the legitimation of criminal law and implies the imposition of certain restrictions by the state, their implementation, and their justification.²⁰

The theoretical explanation of punishment and the focus of the individual and society in the past and future determines the goals of punishment and the orientation towards which the punishment ratio is justified. The goal of restorative justice in punishment, like the absolute theory, only involves reacting to past actions and emphasizes the supremacy of law and social norms and the need to uphold them. Crime prevention sees punishment in a relatively broad perspective and aims to prevent new crimes, which shifts from focusing on the past to the future protection of society and thus

becomes more humane and more acceptable to society. Finally, the resocialization/rehabilitation goal of sentencing summarizes restorative and preventive justice. Because it implies the return of a non-resocialized (criminal) person to society as a rehabilitated or resocialized member, thereby ensuring the observance of the law, the formation of law consciousness, the prevention of new crimes, and, as a result, the protection of society.²¹

LAW CONSCIOUSNESS AND FORMS OF ITS DEFORMATIVE EXPRESSION

Law consciousness is a form of social awareness and represents individuals' subjective perception of the law, their emotions, and their attitude toward the content of the law. Public attitudes shape individual law consciousness just as individual law consciousness determines the understanding and observance of public law.²²

According to Kravchenko, law consciousness is not only understanding the content of the law and having legal values but also understanding the meaning of this law, which is the axis of legal awareness. Although individual law consciousness does not directly shape the public's understanding of the law, it significantly regulates the psychological factors of legal relations and human behavior. It is a prerequisite for human involvement in social and legal reality and ensures the formation of social norms, social experiences, and the culture of law. This, in turn, creates a civil society and is a necessary prerequisite for the development of society.²³

Deformation of law consciousness is a social phenomenon that, contrary to the positive understanding of the law, implies a negative and/or nihilistic attitude toward existing societal norms, which often manifests itself in criminal behav-

17 Lekveishvili M., Todua N., Mamulashvili G., (2011). Private Part of Sikh Law, Meridian, Tbilisi, p. 3.

18 Keiler J., Panzavolta M., Roef D., (2014). Hage J., Akkermans B., (eds.) Introduction To Law, Springer International Publishing Seitzerland, pp. 121-22, DOI [10.1007/978-3-319-06910-4](https://doi.org/10.1007/978-3-319-06910-4).

19 Ibid., p. 142.

20 Dvalidze I., (2013). General Part of Criminal Law, Punishment and Other Criminal Consequences of Crime, Meridian, Tbilisi.

21 Hallevy G. (2013) The Right to Be Punished, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, p. 37, DOI: [10.1007/978-3-642-32388-1](https://doi.org/10.1007/978-3-642-32388-1)

22 Yi L., Li L., (2022). Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the Perspective of Social Psychology, Journal of Environmental and Public Health, vol. 22, p. 1, <<https://doi.org/10.1155/2022/8275938>>

23 Kravchenko O., V., (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation, Jurnal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24, pp. 10-12.

ior. The deformation of law consciousness and its manifestations are related to a lack of legal knowledge and social responsibility, due to a low level of education. It is legal education that is responsible for understanding the importance of norms and forming public discipline and public law culture.²⁴

According to Khasanovich,²⁵ there are several ways for crime prevention: the formation of law consciousness and legal culture, which are carried out by offering and engaging in social activities; the influence of public and civil persons, whose opinions are authoritative and the correct information of the society, share legal processes and increase legal literacy among teenagers.

FORMATION OF LAW CONSCIOUSNESS

According to Chua and Engel, three things influence the formation of a teenager's legal consciousness: worldview—their social relations in society, understanding of a person's social role, and the level of involvement in public life; Perceptions are their interpretation of current events in society, about justice, success, goodness, and well-being, and the conclusions they draw, which derive from the spectrum of their worldview and the events in the environment, their interpretation of the information they perceive.²⁶

Jurisprudence among teenagers has several functions: regulatory, which determines their behavior; teleological, which determines the goals of human behavior; transactional, which forms motives; and praxeological, which is the expression of existing attitudes in relation to the law. Among them, the teleological function plays a special role, during which the target behaviors of the adolescent are identified. It, in turn, is divided into cognitive and behavioral functions and consists of logical, emotional, and behavioral behaviors.²⁷

Kravchenko talks about two ways of forming law consciousness: general and separate. In a general sense, the socialization of law and the formation of law consciousness serve common goals, and a separate way of forming law consciousness proceeds independently of the general socialization process; however, it serves the general goals of general socialization (for example, when a child learns that lying is bad and this helps him not to become a liar).²⁸

According to Tereschenko and his colleagues, the more law-aware a citizen is, the more he strives to get an education. They consider the level of education as a prerequisite for the formation of law consciousness, and education is an important determining factor of law consciousness. Therefore, the authors conclude state and public figures should put more emphasis on legal education.²⁹

To form a sense of law in a society, it is necessary to establish the supremacy of the law through cooperation between the state and the society, the correct understanding of the law, and the conclusion of the social contract. For the law to be supreme and for the members of society to believe in the necessity of its protection, several factors of the existence of the norm must be guaranteed, namely: the law must be clear so that its social meaning can be easily perceived; the law must be applicable and focused on human protection; protection of the law must be ensured; and retaliatory punishment for its violation must be guaranteed. Compliance with the law should not cause discomfort but rather a feeling of security, and finally, a necessary prerequisite for the formation of law **consciousness** is the raising of legal awareness at all levels of education, especially in the adolescent age group.³⁰

24 Ibid., pp. 8-9.

25 Khasanovich A., SH. (2021). The Role of Legal Consciousness and Legal Culture in Official Prevention, Web of Science: International Scientific research Journal, 2 (5), pp. 575-576.

26 Chua L., J., Engel D., M., (2019). Legal Consciousness Reconsidered, Annual Review of Law and Social Science, Vol. 15, p. 3.

27 Pevtsova E., (2013). The functions of legal awareness of children and young people, Acta Universitatis George Ba-

covia. Juridica, 2 (2), p. 4.

28 Kravchenko O., V., (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation, Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24(1), p. 1.

29 Tereshchenko E., A., Kovalev V., V., Trofimo M., S., Zasseev D., A., (2020), Legal Consciousness as a Factor Promoting The Achievement of Educational Objectives and the Realization of The Right to Education by Individuals and Collectives, Rev. Tempos Espaços Educ., 13(32) pp. 15-16, <<http://dx.doi.org/10.20952/revtee.v13i32.14690>>

30 Yi L., Li L., (2022). Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the Perspective of Social Psychology, Journal of Environmental and Public Health, vol.22, pp. 4-5, <<https://doi.org/10.1155/2022/8275938>>

SUMMARY

Based on the reviewed literature, social control is seen as a prerequisite for societal well-being. Social control can be proactive, which involves identifying injustices to ensure the safety of its members and teaching the next generation, or reactive when punishment is applied in response to an established injustice. During proactive control, at the stage of establishing a norm in society, to ensure the protection of this norm, it is necessary that the norm be effective, necessary, and applicable and that the importance of its protection is understood. At the stage of reactive social control, the punishment imposed on injustice must be unmistakable, timely, and adequate.

In implementing proactive social control, it is common for adults to try to implement imposed injustice. One of the reasons for this is low education, the ineffectiveness of the norm, and, in general, a lack of legal awareness. At this time, it is the responsibility of the state and society to take care of the teenager, promote his proper socialization, and promote the formation of a legal system that has not yet been formed. Even if proactive control and support failed to justify legal injustice and it was carried out, the state applies a form of reactive control and imposes punishment, the goal of which is to restore justice, prevent crime, and resocialize the offender. This can be achieved through the formation of his law consciousness.

CONCLUSION/ RECOMMENDATION

By analyzing the mentioned theoretical material, we wanted to identify the factors affecting the lack of law **consciousness**. Based on the reviewed literature, research concludes that these factors are:

- When the need to observe the norm is not clear;
- When the norm is ineffective and/or unusable;
- When the punishment imposed for breaking the norm is not timely, accurate, and adequate;
- When there are no civil movements, authoritative public and private individuals, and educational institutions in the society, who emphasize the need to protect the law in their activities.

Based on the analysis of the literature, the results of the study allow for the following recommendations:

- Educational priorities of law should be determined at the state and public level (raising legal awareness and popularizing law);
- To emphasize the importance of its protection during the development of the norm;
- The punishment imposed in response to the violation of the norm must be unmistakable, timely and adequate.

BIBLIOGRAPHY:

Georgian language literature:

1. Dvalidze I. (2013), General Part of Criminal Law, Punishment and Other Criminal Consequences of Crime, Meridian, Tbilisi. (In Georgian)
2. Lekveishvili M., Todua N., Mamulashvili G., (2011), Private Part of Criminal Law, Meridian, Tbilisi. (In Georgian)

Foreign language literature:

1. Cable Sh., (2019). Social Movements and Social Control, The Handbook of Social Control, 1st ed.

By Deflem M., John Wiley & Sons. Ltd.

2. Chua L., J., Engel D., M., (2019). Legal Consciousness Reconsidered, Annual Review of Law and Social Science, Vol. 15.
3. Dehnad V., (2017). A Proactive Model to Control Reactive Behaviors, World Journal of Education, 7 (4).
4. Hakim M., H., (2016). Legal Protection Versus Legal Consciousness (The Changing Perspective in Law and Society Research, Al-Bankari, HLM, 15(1).
5. Hallevy G. (2013) The Right to Be Punished, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, DOI: [10.1007/978-3-642-32388-1](https://doi.org/10.1007/978-3-642-32388-1)
6. Keiler J., Panzavolta M., Roef D., (2014) Hage

- J., Akkermans B., (eds.) Introduction To Law, Springer International Publishing Seitzerland.
7. Khasanovich A., SH. (2021). The Role of Legal Consciousness and Legal Culture in Official Prevention, Web of Scienrist: International Scientific research Journal, 2(5).
  8. Kolber A., J., (2013). Against Proportional Punishment, Vanderbilt Law Review, 66(4).
  9. Kravchenko O., V., (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation, Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24(1).
  10. Lambert E., Karuppannan J., Jiang Sh., Pasupuleti S., Bhirarasetty J., (2011). Correlates of Formal and Informal Social Control on Crime Prevention: An Exploratory Study among University Students, Andhra Pradesh, India, Asian Journal of Criminology, 7(3), [10.1007/s11417-011-9108-9](https://doi.org/10.1007/s11417-011-9108-9)
  11. Mischenko E., V., Kriskovets T., N., Lopanova A., P., Mushanova I., V., Inalkaeva K., S., Shulga T., I., Ivanova A., V., (2021). Student Youth Legal Consciousness: Formation Problems and Prospects, Current Context of Education and Psychology in Europe and Asia, 9(3), <<http://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1135>>
  12. Pevtsova E., (2013), The functions of legal awareness of children and young people, Acta Universitatis George Bacovia. Juridica, 2 (2).
  13. Tereshchenko E., A., Kovalev V., V., Trofimo M., S., Zasseev D., A., (2020). Legal Consciousness as a Facor Promoting The Achievement of Educational Objectives and the Realization of The Right to Education by Individuals and Collectives, Rev. Tempos Espaços Educ., 13(32), <<http://dx.doi.org/10.20952/revtee.v13i32.14690>>
  14. Yi L., Li L., (2022). Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the Perspective of Social Psychology, Journal of Environmental and Public Health, vol.22, <<https://doi.org/10.1155/2022/8275938>>

Web Sources:

1. Banks E., (2018). The Purpose of Punishment, Criminal Justice Ethics, Sage Publications, Sagepub.com, <https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/5144_Banks_II_Proof_Chapter_5.pdf> [Last seen 25.02.2023].
2. Shevchenko A., Y., Kudin S., V., Loshchykhin O., M., Fatkhudinov V., H., (2021). The Principle of Inevitability and the Institution of Exemption From Legal Liability: Aspects of the Relationship; [file:///C:/Users/595-424-424%20Temo/Downloads/filipe,+GEI+05-+February+2021%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/595-424-424%20Temo/Downloads/filipe,+GEI+05-+February+2021%20(1).pdf) [Last seen 21.11.2022).

სამართალშეგნების ჩამოყალიბება და მისი დეფორმაციული გამოვლინებები

ნინო ქიტოშვილი

სამართლის მაგისტრი

გამოყენებითი სოციალური ფსიქოლოგიის მაგისტრი, გამოყენებითი სოციალური ფსიქოლოგიის დოქტორანტი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გურამ თავართქილაძის სახელობის თბილისის სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ალტე უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი საქართველოს უნივერსიტეტის ასისტენტი, კავკასიის უნივერსიტეტისა და საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი სეუ-ს მოწვეული ლექტორი

საკვანძო სიტყვები: სოციალური კონტროლი, სამართალშეგნება, დანაშაული

შესავალი

ადამიანს ყოველდღიურად განსხვავებული გადაწყვეტილებების მიღება უწევს, ხვდება უცხო სიტუაციაში და წამოჭრილი პრობლემის გადასაწყვეტად მცირე დრო აქვს, რაც ამ პროცესს ემოციურ ელფერს სძენს. ამ დროს ზოგიერთი რაციონალურ ნაბიჯებს დგამს, ზოგი კი იმპულსურად მოქმედებს. ორივე მათგანის ქცევას საფუძვლად უდევს პიროვნული თრეიტები, რომელიც ყველა ადამიანის შემთვევაში სიტუაციის აღქმისა და ქცევითი გამოვლინებების უნიკალურობას მოიაზრებს. მიუხედავად ადამიანის უნიკალურობისა და მის ჩამოყალიბებაზე პასუხისმგებელი გარემოს მრავალფეროვნებისა, უცხო, სტრესულ გარემოზე საპასუხო რეაქციის რაობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ზოგადი და სამართლებრივი განათლების ხარისხზე და გამოცდილებაზე, რომელიც წამოჭრილი პრობლემის გადაწყვეტის ერთგვარ რესურსს წარმოადგენს.¹

საზოგადოება ქმნის ნორმებს, რათა იწინასწარმეტყველოს, აკონტროლოს და დაიცვას ადამიანთა ინტერესები. სამართლის დამცავი როლის პერსპექტივიდან, კანონი წარმოადგენს პოტენციური მსხვერპლის დაცვის უზრუნველყოფ ეფექტურ ინსტრუმენტს.² სამართლის ნორმები საზოგადოების ცივილიზაციის მნიშვნელოვანი მონაპოვარია. სახელმწიფო მმართველობის უმთავრესი მიზანს კი წარმოადგენს – მის ხალხს ესმოდეს კანონი, სამართლის ნორმა და აცნობიერებდეს მის მნიშვნელობას.³

სახელმწიფოში არსებული სამართლის კულტურა განაპირობებს საზოგადოების ცხოვრების ხარისხს და წარმოადგენს კანონიერი ქმედებებით, რეალობითა და შესაძლებლობებით მიღწეულ განვითარების

1 Dehnad V., (2017), A Proactive Model to Control Reactive Behaviors, World Journal of Education, 7 (4), გვ. 24.

2 Hakim M., H., (2016), Legal Protection Versus Legal Consciousness (The Changing Perspective in Law and Society Research, Al-Bankari, HLM, 15(1), გვ. 57.

3 Yi L., Li L., (2022), Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the Perspective of Social Psychology, Journal of Environmental and Public Health, vol.22, გვ. 1, <<https://doi.org/10.1155/2022/8275938>>

დონეს. თავისუფლების განცდას, უსაფრთხოების გარანტსა და საზოგადოებაში არსებულ სამართალ პასუხისმგებლობას. სამართლის კულტურის ნაწილია სამართალშეგნება, თუმცა, სამართლის კულტურა უფრო ზოგადია, საზოგადოებაში გაბატონებულ რეალობას ასახავს. სამართალშეგნება კი დინამიური პროცესია, გულისხმობს გაბატონებული კანონების მნიშვნელოვნობის ინტერნალიზაციას და მოიცავს კანონის შინაარსის ფსიქოლოგიურ გაგებას. რაც შეეხება სამართლის კულტურას, ის უფრო კონსერვატიულია, მხოლოდ საჯარო სამართალდაცვის ფაქტებისგან შედგება და არ გულისხმობს ინდივიდუალურ კოგნიციებს, რაც ამ კანონის საჯარო გაგებას აყალიბებს.⁴

ბავშვთა და მოზარდთა სამართალშეგნება თანამედროვე საზოგადოების გამოწვევაა, რამეთუ მასზეა დამოკიდებული სამართალ-კულტურის ჩამოყალიბება, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების განცდა და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის და წარმატებულობის დონე.⁵ სამართალშეგნება ადამიანის ქცევის რეგულატორია, უფლებების გაგების და მათი აღსრულების წინაპირობაა, მაშინ, როდესაც სამართალშეგნების დეფორმაციული გამოვლინება, სამართალდარღვევა საზოგადოების უსაფრთხოებას აყენებს რისკის ქვეშ და მასთან გასამკლავებლად საზოგადოებაში არსებობს სამართალდარღვევის პრევენციის სამი დონე.⁶

თანამედროვე სამყაროში, პოლიტიკური თუ საზოგადოებრივი ცვლილებების ფონზე ახალგაზრდობასა და უფროს თაობებს შორის ღირებულებათა დიდი სხვაობაა. ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემია პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში. საზოგადოების განვითარებისთვის მომავალ თაობაზე ზრუნვა უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს, რამეთუ მათი სოციალიზაცია, მათი ღირებულებები საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესების მიმართ

მოწყვლადია. სახელმწიფომ საზოგადოებასთან ერთად უნდა უზრუნველყოს მომავალი თაობაზე ზრუნვის პროცესში მისი სწორი სოციალიზაცია, სამართლებრივი აღზრდა, სამართალცნობიერებისა და სამართალშეგნების ჩამოყალიბება. რაც მხოლოდ წარმატებული საგანმანათლებლო პოლიტიკის დასახვა-განხორციელებით არის მიღწევადი.⁷

კვლევის ინტერესს წარმოადგენს სამართალშეგნების ჩამოყალიბება-ჩამოყალიბებლობაზე ზეგავლენისუნარიანი ფაქტორების იდენტიფიცირება. ინტერესის დასაკმაყოფილებლად დაიგეგმა სოციალურ კონტროლზე, მის გამოვლინებასა და ფუნქციონირებისთვის აუცილებელი გარემოებების თეორიული განხილვა და სამართალშეგნების ჩამოყალიბებაზე მოქმედი გარემოებების თემაზე არსებული ლიტერატურის ანალიზი. შედეგად, განისაზღვრა სამართალშეგნების დეფორმაციული გამოვლინების სავარაუდო მიზეზები და სამართალშეგნების ჩამოსაყალიბებლად შემუშავდა რეკომენდაციები.

სოციალური კონტროლი

ლამბერტი და მისი კოლეგები (Lambert et. Al., 2011)⁸ აღნიშნავენ, რომ სოციალური ნორმების დაცვის დასარეგულირებლად საზოგადოება მიმართავს კონტროლის სხვადასხვა ფორმას. არსებობს ფორმალური და არაფორმალური ნორმები, რომელთა დაუცველობაც სხვადასხვა სასჯელს ითვალისწინებს. კონტროლი შეიძლება იყოს პროაქტიური და რეაქტიური: პროაქტიურია კონტროლი, როდესაც კონტროლირდება ქცევის განხორციელება/განუხორციელებლობა, ხოლო რეაქტიურია კონტროლი, როდესაც უკვე გა-

4 Kravchenko O., V., (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation, Jurnal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24 (1), გვ. 8-9

5 Pevtsova E., (2013). The functions of legal awareness of children and young people, Acta Universitatis George Bacovia. Juridica , 2 (2), გვ. 1.

6 Kravchenko O., V., (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation, Jurnal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24 (1), გვ. 2.

7 Mischenko E., V., Kriskovets T., N., Lopanova A., P., Mushanova I., V., Inalkaeva K., S., Shulga T., I., Ivanova A., V., (2021), Student Youth Legal Consciousness: Formation Problems and Prospects, Current context of education and psychology in Europe and Asia,9(3), გვ. 7, <<http://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1135>>

8 Lambert E., Karuppannan J., Jiang Sh., Pasupuleti S., Bhirarasetty J., (2011). Correlates of Formal and Informal Social Control on Crime Prevention: An Exploratory Study among University Students, Andhra Pradesh, India, Asian Journal of Criminology, 7 (3), გვ. 240, [10.1007/s11417-011-9108-9](https://doi.org/10.1007/s11417-011-9108-9)

ნხორციელებულ ქცევაზე ხდება რეაგირება. ეს შეიძლება იყოს როგორც ნეგატიური, ისე პოზიტიური სანქცია. საზოგადოება ორივე ხერხს მიმართავს, აქტიურად ადევნებს თვალყურს მის წევრებს, რომ არ იქნეს ნორმა დარღვეული (პროაქტიური კონტროლი) და ახალისებს მათ, ვინც არ/აღარ არღვევს ნორმას და სჯის მათ, ვინც დაარღვია (რეაქტიური კონტროლის პოზიტიური და ნეგატიური გამოვლინება). წახალისება, ისევე როგორც დასჯა, შეიძლება იყოს როგორც ფორმალური, ისე არაფორმალური. მაგ. ჯილდო, ჯარიმა ფორმალური კონტროლის სახეებია, ხოლო საზოგადოებაში კარგი რეპუტაცია, მადლობა, ღიმილი, სტიგმატიზაცია კი არაფორმალური კონტროლის გამომჟღავნების ფორმები.

როგორც წესი, სახელმწიფოს მიერ გამოყენებული სოციალური კონტროლის ფორმები არის ძირითადად რეაქტიური, მათ შორისაა: სამართლებრივი უკუკავშირი დარღვევაზე; სამართლებრივი მეთვალყურეობა; საჯარო აზრის მართვა და დასაქმების შეზღუდვა. აქ იგულისხმება: ე.წ რეიდები, დაკავებები; სამეთვალყურეო კამერების არსებობა; მედია საშუალებების და მედია კონტენტის მართვა და დასაქმების ეტაპზე აპლიკანტის კრიმინალური წარსულის გადამოწმების პროცედურები.⁹

სოციალური კონტროლის პროაქტიურ ფორმაზე, უმეტესწილად, ის საზოგადოებაა პასუხისმგებელი, რომელშიც იზრდება ბავშვი და სოციალიზაციის პროცესში ითვისებს სწორი და არასწორი ქცევების ფორმას. იმისათვის, რომ სოციალიზაციის პროცესში ადამიანს ჩამოუყალიბდეს სამართალშეგნება, აუცილებელია პიროვნებამ ირწმუნოს ამ ნორმების აუცილებლობა და მოახდინოს მათი ინტერნალიზაცია, რაც გულისხმობს ატიტუდის ჩამოყალიბებისა და ქცევის კონფორმულობას. გარდა სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პრო და რეაქტიური კონტროლის ფორმებისა, საზოგადოებრივი ქცევის მაკონტროლებლად გვევლინება: კორპორაციები, რომლებიც შედგებიან გარკვეული ნიშნით დაკავშირებული ადამიანებით, ქმნიან საზოგადოებრივი აზრს და თავის მხრივ, პრო და

რეაქტიურად აკონტროლებენ საზოგადოებაში არსებულ ტრენდებს.¹⁰

საზოგადოებრივი მოძრაობები, მართალია, არ ახორციელებენ პირდაპირი კონტროლის ფორმებს, მაგრამ საკმაოდ ეფექტიანად ახერხებენ საზოგადოებრივი აზრით მანიპულირებას როგორც პრო, ისე რეაქტიური ღონისძიებებით, უნივერსიტეტები და საგანმანათლებლო დაწესებულებები, პრო და რეაქტიურად ახდენენ სოციალური აზრისა და ქცევის ჩამოყალიბებას. ამ შემთხვევაში უნივერსიტეტი "In Como Parentis", მშობლების მსგავსად შვილის სოციალიზაციაზე პასუხისმგებლად გვევლინება.¹¹

- ფორმალური და არაფორმალური კონტროლისათვის საზოგადოებას სჭირდება ნორმა. ის, რითიც საზოგადოება წევრს აკისრებს ვალდებულებას/მოვალეობას შეასრულოს ისინი. ნორმის ეფექტიანობისთვის აუცილებელია, რომ ის იყოს:
- დროული – მის დარღვევაზე რეაგირება უნდა მოხდეს დროულად;¹²
- ადეკვატური – მის დარღვევაზე რეაგირება უნდა შეესაბამებოდეს დარღვევის სახეს;¹³
- და უტყუარი, გარდაუვალი – მის დარღვევაზე რეაგირება უნდა იყოს გარანტირებული.¹⁴

ეს ყველაფერი ეხმარება საზოგადოებს წევრებს სამართალშეგნების ჩამოყალიბებაში, საზოგადოების წევრებს შორის პოზიტიური ურთიერთობების დამყარებაში და მომავალი თაობის სრულფასოვანი განვითარების ხელშეწყობით საზოგადოების კეთილდღეობის

9 Cable Sh., (2019). Social Movements and Social Control, The Handbook of Social Control, 1st ed. By Deflem M., John Wiley & Sons. Ltd, 83. 122-124.

10 Cable Sh., (2019). Social Movements and Social Control, The Handbook of Social Control, 1st ed. By Deflem M., John Wiley & Sons. Ltd, 83. 129.

11 იქვე, 83. 131.

12 Banks E., (2018). The Purpose of Punishment, Criminal Justice Ethics, Sage Publications, Sagepub.com, <https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/5144_Banks_II_Proof_Chapter_5.pdf> [ბოლო წვდომა 25 თებერვალი, 2023].

13 Kolber A., J., (2013). Against Proportional Punishment, Vanderbilt Law Review, 66 (4), 83. 1142.

14 Shevchenko A., Y., Kudin S., V., Loshchykhin O., M., Fatkhudinov V., H., (2021). The Principle of Inevitability and the Institution of Exemption From Legal Liability: Aspects of the Relationship, <<https://www.periodicojs.com.br/index.php/gei/article/download/130/89/419>> [ბოლო წვდომა 21.11.2022].

სამართლის ნორმა, როგორც უსაფრთხოების გარანტი

სოციალური კონტროლის უზრუნველსაყოფად, ადამიანები ახდენდნენ არასასურველი ქმედების კრიმინალიზაციას, ქმნიან ნორმებს; ნორმების დაცვის უზრუნველსაყოფად კი, ადგენენ სასჯელს, რომელსაც სხვადასხვა დროს სხვადასხვა თეორიული ახსნა და მიზნობრიობა ჰქონდა. სისხლის სამართლის კოდექსი ადგენს გარკვეულ ქცევათა შეზღუდვას, რომელთა დარღვევაც განიხილება დანაშაულად და იწვევს სასჯელს ან სხვა სისხლის სამართლებრივი ღონისძიების დაწესებას.¹⁷ მაშასადამე, სისხლის სამართალი წარმოადგენს კანონთა კრებულს, რომელიც აწესებს გარკვეული ქცევის ფორმებს, ახდენს არასასურველი ქმედების კრიმინალიზაციას (რათა არ მიაღგეს ზიანი საზოგადოებრივ დაცულობასა და კეთილდღეობას) და აკრძალულ ქცევაზე საპასუხოდ, ადგენს სასჯელის შესაბამის ფორმებს.¹⁸

კრიმინალიზაცია არის პროცესი, რომელიც ხელმძღვანელობს საზოგადოებრივი ცენზურით, ადგენს საჯარო უმართლობებს, რომლებიც უნდა იქნას აცილებული და აწესებს შესაბამის სასჯელის ფორმებს განხორციელებულ უმართლობებზე. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ არსებობს მზა ფორმულები, რითიც შეგვიძლია ვიხელმძღვანელოთ კონკრეტულ სიტუაციაში,

თუმცა, წარმოადგენს რანჟირების საზღვრებს, რომელნიც იძლევიან პოტენციური დანაშაულებრივი ქმედების შეფასების არეალს.¹⁹

სასჯელის გამოყენება იხსნება ორი მიზეზით. პირველი იმით, რომ სისხლის სამართალი ორიენტირებულია დანაშაულის პრევენციაზე, რასაც, მომავალი არასასურველი ქცევის/ზიანის თავიდან ასაცილებლად, დანაშაულის საპასუხოდ სასჯელის დაწესებით ახორციელებს. მეორე ახსნა კი, დაუმთავრებელი, უშედეგო დანაშაულის (დანაშაულის მცდელობის) დასჯადობას მორალურ ბრალეულობას უკავშირებს და თვლის, რომ ვინაიდან პირს სურდა განეხორციელებინა აკრძალული ქცევა, მიუხედავად არდამდგარი შედეგისა, მაინც იმსახურებს დასჯას.²⁰

სასჯელი ყოველი საზოგადოებრივი სისტემის განუყრელ ინსტიტუტს წარმოადგენს, თუმცა, მას სხვადასხვა საფუძვლითა და სხვადასხვა სახით იყენებს საზოგადოება. სასჯელის არსის სწორი გაგება უკავშირდება სისხლის სამართლის ლეგიტიმაციას და გულისხმობს სახელმწიფოს მიერ გარკვეული შეზღუდვების დაწესებას, მათ განხორციელებასა და გამართლებას.²¹

სასჯელის თეორიული ახსნა, პიროვნებისა და საზოგადოების, წარსულისა და მომავლის ფოკუსი, განაპირობებს სასჯელის მიზნებსა და იმ ორიენტირს, რისთვისაც სასჯელის შეფარდება არის გამართლებული. მაგ. სასჯელის სამართლიანობის აღდგენის მიზანი, აბსოლუტური თეორიის მსგავსად, მხოლოდ წარსულ ქმედებაზე საპასუხო რეაქციას გულისხმობს და ხაზს უსვამს კანონისა და საზოგადო ნორმის უზენაესობასა და მათი დაცვის აუცილებლობას. დანაშაულის პრევენცია სასჯელს შედარებით ფართო რაკურსში ხედავს და მისი დაკისრების მიზნად ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებას სახავს, რაც წარსულზე ფოკუსირებიდან – საზოგადოების სამომავლო დაცულობაზე ინაცვლებს და ამით უფრო ჰუმანური და თანამედროვე საზოგადოებისთვის მეტად მისღები ხდება. და ბოლოს,

15 Yi L., Li L., (2022), Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the Perspective of Social Psychology, Journal of Environmental and Public Health, vol.22, გვ. 10, <https://doi.org/10.1155/2022/8275938>

16 Mischenko E., V., Kriskovets T., N., Lopanova A., P., Mushanova I., V., Inalkaeva K., S., Shulga T., I., Ivanova A., V., (2021). Student Youth Legal Consciousness: Formation Problems and Prospects, Current context of education and psychology in Europe and Asia, 9(3), გვ. 1-2, <http://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1135>

17 ლეკვიშვილი მ., თოდუა ნ., მამულაშვილი გ., (2011). სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, მერიდიანი, თბილისი, გვ. 3.

18 Keiler J., Panzavolta M., Roef D., (2014). Hage J., Akkermans B., (eds.) Introduction To Law, Springer International Publishing Seitzerland, გვ. 121-122, DOI 10.1007/978-3-319-06910-4

19 Keiler J., Panzavolta M., Roef D., (2014). Hage J., Akkermans B., (eds.) Introduction To Law, Springer International Publishing Seitzerland, გვ. 124, DOI 10.1007/978-3-319-06910-4

20 იქვე, გვ. 142.

21 დვალიძე ი., (2013). სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი სასჯელი და დანაშაულის სხვა სისხლისსამართლებრივი შედეგები, მერიდიანი, თბილისი.

სასჯელის რესოციალიზაცია/რეაბილიტაციის მიზანი აჯამებს სამართლიანობის აღდგენასა და პრევენციას, რამეთუ გულისხმობს არარესოციალიზირებული (დამნაშავე) პირის საზოგადოებაში რეაბილიტირებულ/რესოციალიზებულ წევრად დაბრუნებას, რითიც კანონის დაცვას, სამართალშეგნების ჩამოყალიბებას, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებასა და შედეგად, საზოგადოების დაცულობას უზრუნველყოფს.²²

სამართალშეგნება და მისი გამოვლინებები

სამართალშეგნება საზოგადოებრივი ცნობიერების სახეა და წარმოადგენს ინდივიდების მიერ კანონის სუბიექტურ აღქმას, მის ემოციებს და დამოკიდებულებას კანონის შინაარსის მიმართ. არსებობს, ასევე, საჯარო სამართალშეგნება, რომელიც საჯარო დამოკიდებულებაა სამართლის გაგებისა და სამართლის ფსიქოლოგიის მიმართ. სამართლისადმი საჯარო დამოკიდებულება აფორმირებს ინდივიდუალურ სამართალშეგნებას ისევე, როგორც ცალკეული ინდივიდების სამართალშეგნება განაპირობებს საჯარო სამართლის გაგებასა და დაცვას. საჯარო სამართალშეგნება საზოგადოების მნიშვნელოვანი ფუნქციაა, რომელიც რამდენიმე ელემენტისგან შედგება:

- კოგნიტური ფუნქცია – რაც გულისხმობს კანონის გაგებას;
- წინასწარმეტყველების ფუნქცია – რაც გულისხმობს ადამიანის გამოცდილებასა და მოლოდინებს კანონის დაცვა/დაუცველობის თანმდევ შედეგებზე;
- მარეგულირებელი ფუნქცია – კანონის გაგებაზე დაყრდნობით პიროვნებას თავად აძლევს ქცევის არჩევის შესაძლებლობას
- და კომუნიკაციური ფუნქცია – რომელიც სამართალშეგნების ჩამოყალიბება-ჩამოყალიბებლობას განიხილავს, როგორც საზოგადოების წევრების კონკრეტულ ქცევაზე საპასუხოდ, მიღებულ სოციალურ უკუკავშირს.²³

კრავჩენკოს (kravchenko, 2021) აზრით, სამართალშეგნება არის არამხოლოდ კანონის შინაარსის გაგება და კანონიერი ფასეულობების ქონა, არამედ ამ კანონის მნიშვნელოვნობის წვდომა, რაც სამართალშეგნების ღერძს წარმოადგენს. მოზარდების სამართალშეგნების ჩამოყალიბებებში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ფსიქოლოგია, პედაგოგიკა და სხვა სოციალური პროცესები, რომლებსაც მოზარდი სოციალიზაციის პროცესში გადის.²⁴ მართალია ინდივიდუალური სამართალშეგნება პირდაპირ არ აყალიბებს სამართლის საჯარო გაგებას, თუმცა, მნიშვნელოვნად არეგულირებს სამართლებრივი ურთიერთობის ფსიქოლოგიურ ფაქტორებსა და ადამიანის ქცევებს. ის წარმოადგენს სოციალურ და სამართლებრივ რეალობაში ადამიანის ჩართვის აუცილებელ წინაპირობას და უზრუნველყოფს სოციალური ნორმების, სოციალური გამოცდილებების, სამართლის კულტურის ჩამოყალიბებას. ეს კი თავის მხრივ, ქმნის, სამოქალაქო საზოგადოებას და საზოგადოების განვითარების აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს.²⁵

სამართალშეგნების დეფორმაცია სოციალური ფენომენია, რომელიც სამართლის პოზიტიური გაგების საპირისპიროდ, გულისხმობს საზოგადოებაში არსებული ნორმებისადმი უარყოფით და/ან ნიჰილისტურ დამოკიდებულებას, რაც ხშირად კრიმინალურ ქცევაში იჩენს თავს. სამართალშეგნების დეფორმაცია და მისი გამოვლინებები დაკავშირებულია სამართალშემცნების და სოციალური პასუხისმგებლობის არარსებობასთან, რაც განათლების დაბალი დონით არის განპირობებული. სწორედ სამართალგანათლებაა პასუხისმგებელი ნორმების მნიშვნელობის გააზრებაში, საზოგადოებრივი დისციპლინის და საჯარო სამართალ კულტურის ჩამოყალიბებაში²⁶

სამართალშეგნების დეფორმაციული გამოვლინებების, დანაშაულის პრევენციის-

Perspective of Social Psychology, Journal of Environmental and Public Health, vol.22, გვ. 1, <https://doi.org/10.1155/2022/8275938>

22 Hallevy G., (2013). The Right to Be Punished, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, გვ.37, DOI: [10.1007/978-3-642-32388-1](https://doi.org/10.1007/978-3-642-32388-1)

23 Yi L., Li L., (2022). Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the

24 Kravchenko O., V., (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation, Jurnal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24 (1), გვ. 1.

25 იქვე, გვ. 11-12.

26 Kravchenko O., V., (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation, Jurnal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24 (1), გვ. 8-9.

თვის, ხასანოვიჩის (Khasanovich, 2021)²⁷ აზრით, რამდენიმე ხერხს: სამართალშეგნების, სამართლებრივი კულტურის ჩამოყალიბება, რაც სოციალური აქტივობების შეთავაზებითა და მათში ჩართვით ხორციელდება; საჯარო და სამოქალაქო პირების ზეგავლენით, ვისი აზრიც ავტორიტეტულია და საზოგადოების სწორი იფნორმირებულობა, სამართლებრივი პროცესების გასაზიარებელი საინფორმაციო გზების შექმნა და მოზარდებში სამართალწიგნიერების გაზრდა.

სამართალშეგნების ჩამოყალიბება

ჩუა და ენგელის (Chua და Engel, 2019) აზრით, მოზარდის სამართალშეგნების ჩამოყალიბებაზე სამი რამ ახდენს გავლენას:

1. მსოფლმხედველობა – მათი სოციალური ურთიერთობები საზოგადოებაში;
2. ადამიანის სოციალური როლის გაგება და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ჩართულობის დონე;
3. აღქმები – საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენების მათეული ინტერპრეტაცია, სამართალზე, წარმატებაზე, სიკეთესა და კეთილდღეობაზე და მათ გაკეთებული დასკვნები, რომელიც გამომდინარეობს მათივე მსოფლმხედველობის სპექტრიდან და გარემოში მიმდინარე მოვლენების, მათ მიერ აღქმული ინფორმაციის მათეული ინტერპრეტაციიდან.²⁸

მოზარდებში სამართალშეგნებას აქვს რამდენიმე ფუნქცია:

- მარეგულირებელი – რაც მათ ქცევას განაპირობებს;
- თელეოლოგიური – რაც ადამიანის ქცევის მიზნებს განსაზღვრავს;
- ტრანზაციული – მოტივების ჩამოყალიბება
- და პრაქტეოლოგიური ფუნქცია – კანონ-

თან მიმართებაში არსებული დამოკიდებულებების გამოხატულება.

მათგან განსაკუთრებული როლი თელეოლოგიურ ფუნქციას უკავია, რა დროსაც ხდება მოზარდის სამიზნე ქცევების იდენტიფიცირება. ის, თავის მხრივ, იყოფა კოგნიტურ და ქცევით ფუნქციებად და შედგება ლოგიკური, ემოციური და ნებელობით ქცევებისგან.²⁹

აღნიშნული სამი ასპექტი დამოკიდებულია თავის მხრივ:

1. ადამიანის იდენტობაზე – როგორ აღიქვამს ის საკუთარ თავსა და საზოგადოებას;
2. ჰეგემონიაზე – უმრავლესობის მმართველობის მიდგომაზე, რა დროსაც კანონის უზენაესობას აყალიბებს სწორედ კანონის დარღვევაზე, კანონის დარღვევით ნაგულისხმევი რეაქტიული სოციალური კონტროლის უტყურობა
3. და მობილიზაციაზე – რაც გულისხმობს კანონის საზოგადოებისთვის სარგებლიანობის ხარისხს. სამართალშეგნების ჩამოყალიბების პროცესი მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საზოგადოებაში არსებული ნორმების გამოყენებითობაზე, სარგებლიანობასა და მათ ჩამოყალიბება/შექმნაში საზოგადოების შეტანილ წვლილზე.³⁰

კრავჩენკო (kravchenko, 2021) სამართალშეგნების ჩამოყალიბების ორ გზაზე საუბრობს: ზოგადი და განცალკევებული. ზოგადი გაგებით სამართლის სოციალიზაცია და სამართალშეგნების ჩამოყალიბება საერთო მიზნებს ემსახურება, სამართალშეგნების ჩამოყალიბების განცალკევებული გზა კი ზოგადი სოციალიზაციის პროცესისგან დამოუკიდებლად მიმდინარეობს, თუმცა, ზოგადი სოციალიზაციის საერთო მიზნებს ემსახურება (მაგ: როცა ბავშვი სწავლობს, რომ ტყუილი ცუდია და ეს მას ეხმარება – არ ჩამოყალიბდეს მატყუარად).³¹

ტერეშენკო დამისმა კოლეგები (Tereschenko et. al., 2020) თავის კვლევაში სამართალშეგნების არსებობით განპირობებულ ფაქტორებზე

27 Khasanovich A., SH., (2021). The Role of Legal Consciousness and Legal Culture in Official Prevention, Web of Science: International Scientific research Journal, 2 (5), 83. 575-576.

28 Chua L., J., Engel D., M., (2019). Legal Consciousness Reconsidered, Annual Review of Law and Social Science, Vol.15, 83. 3.

29 Pevtsova E., (2013). The functions of legal awareness of children and young people, Acta Universitatis George Bacovia. Juridica , 2 (2), 83. 4.

30 იქვე, 83. 9.

31 Kravchenko O., V., (2021). Legal Consciousness and Forms of its Deformation, Jurnal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24 (1), 83. 1.

აკეთებენ აქცენტს. მათი აზრით, რაც უფრო სამართალშეგნებულია მოქალაქე, მით მეტია მისი განათლების მიღებისკენ სწრაფვა. ისინი განათლების დონე განიხილავენ, როგორც სამართალცნობიერების ჩამოყალიბების წინაპირობაა და ასევე, სამართალშეგნების მნიშვნელოვან, განმაპირობებელ ფაქტორს. აქედან გამომდინარე, ავტორები ასკვნიან, რომ საჯარო და საზოგადო მოღვაწეების საქმიანობის ძირითადი აქცენტი სწორედ განათლებასთან დაკავშირებული გამომწვევების გადალახვაზე უნდა გაკეთდეს.³²

საზოგადოებაში სამართალშეგნების ჩამოყალიბებისთვის აუცილებელია სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის თანამშრომლობით, კანონის სწორი გაგებით და სოციალური კონტრაქტის დადებით, კანონის უზენაესობის ჩამოყალიბება. იმისათვის, რომ კანონი იყოს უზენაესი და საზოგადოების წევრებს მისი დაცვის აუცილებლობის სწამდეთ, უნდა იყოს გარანტირებული ნორმის არსებობის რამდენიმე ფაქტორი, კერძოდ:

- კანონი უნდა იყოს ცხადი, რათა მარტივად იქნეს აღქმული მისი სოციალური მნიშვნელობა;
- კანონი უნდა იყოს გამოყენებადი და ადამიანის დაცვაზე ორიენტირებული;
- კანონის დაცვა უნდა იყოს უზრუნველყოფილი და მის დაუცველობაზე საპასუხო სასჯელი კი გარანტირებული;
- კანონის დაცვა უნდა იწვევდეს არა დისკომფორტს, არამედ უსაფრთხოების განცდას
- და ბოლოს, სამართალშეგნების ჩამოყალიბების აუცილებელი წინაპირობაა სამართალცნობიერების ამაღლება განათლების ყველა საფეხურზე, განსაკუთრებით მოზარდების ასაკობრივ ჯგუფში.³³

შეჯამება

განხილული ლიტერატურის საფუძველზე, სოციალური კონტროლი განიხილება, როგორც საზოგადოების კეთილდღეობის წინაპირობა. სოციალური კონტროლი შეიძლება იყოს პროაქტიური – რაც გულისხმობს მისი წევრების უსაფრთხოების უზრუნველყოფად უმართლობების დადგენას, მომავალი თაობის სწავლებას და რეაქტიური – როდესაც დაწესებულ უმართლობაზე საპასუხოდ ხდება სასჯელის შეფარდება. პროაქტიური კონტროლის დროს, საზოგადოებაში ნორმის ჩამოყალიბების ეტაპზე, ამ ნორმის დაცვის უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია ნორმა იყოს ქმედითი, საჭირო და გამოყენებადი, მისი დაცვის მნიშვნელოვნობა კი გააზრებული. რეაქტიური სოციალური კონტროლის ეტაპზე კი, უმართლობაზე დაწესებული სასჯელი უნდა იყოს უტყუარი, დროული და ადეკვატური.

პროაქტიური სოციალური კონტროლის განხორციელებისას ხშირია მოზარდების მხრიდან დაწესებული უმართლობის განხორციელების მცდელობა. ამის ერთ-ერთი მიზეზი დაბალი განათლება, ნორმის არაეფექტიანობა და ზოგადად, სამართალშეგნების არარსებობაა. ამ დროს სახელმწიფოს და საზოგადოების პასუხისმგებლობაა – იზრუნოს მოზარდზე, ხელი შეუწყოს მის სწორ სოციალიზაციას და ჯერაც ვერჩამოყალიბებული სამართალშეგნების ფორმირებას შეუწყოს ხელი. მაშინაც კი, თუ პროაქტიურმა კონტროლმა და მხარდაჭერამ ვერ გაამართლა და განხორციელდა სამართლებრივი უმართლობა, სახელმწიფო მიმართავს რეაქტიური კონტროლის ფორმას და უფარდებს სასჯელს, რომლის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, დანაშაულის პრევენცია და დამნაშავის რესოციალიზაცია. ეს კი მისი სამართალშეგნების ჩამოყალიბებით ხდება მიღწევადი.

დასკვნა/რეკომენდაცია

აღნიშნული თეორიული მასალის ანალიზით გვსურდა სამართალშეგნების ჩამოყალიბებლობაზე მოქმედი ფაქტორების იდენტიფიცირება. განხილული ლიტერატურაზე დაყრდნობით, ვასკვნი, რომ მოზარდების

32 Tereshchenko E., A., Kovalev V., V., Trofimo M., S., Zasseev D., A., (2020). Legal Consciousness as a Factor Promoting The Achievement of Educational Objectives and the Realization of The Right to Education by Individuals and Collectives, Rev. Tempos Espaços Educ., 13(32) 83. 15-16, <<http://dx.doi.org/10.20952/revtee.v13i32.14690>>

33 Yi L., Li L., (2022). Effective Strategies to Promote the Cultivation of Public Legal Consciousness from the Perspective of Social Psychology, Journal of Environmental and Public Health, vol.22, 83. 4-5, <<https://doi.org/10.1155/2022/827593>>

სამართალშეგნების ჩამოყალიბებლობაზე მოქმედებს შემდეგი ფაქტორები:

- როდესაც ნორმის დაცვის აუცილებლობა არ არის გააზრებული;
- როდესაც ნორმა არაეფექტიანი და ან არაგამოყენებადია;
- როდესაც ნორმის დაუცველობაზე დაწესებული სასჯელი არ არის დროული, უტყუარი და ადეკვატური;
- როდესაც საზოგადოებაში არ არსებობს სამოქალაქო მოძრაობები, ავტორიტეტული საჯარო და კერძო პირები და საგანმანათლებლო დაწესებულებები, რომლებიც თავის საგანმანათლებლო საქმიანობაში სამართლის დაცვის აუცილებლობაზე უსვამენ ხაზს (ახალისებენ ან მხარს უჭერენ სამართლის კულტურის განვითარებას);
- ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე, მოზარდებში სამართალშეგნების ჩამოსაყალიბებლად, კვლევის შედეგები იძლევა რეკომენდაციების საშუალებას;
- დანაშაულის პრევენციის პირველ დონეზე საზოგადოებამ რეკომენდირებულია იზრუნოს სამართალშეგნების ჩამოყალიბების მიზნით ზოგად და სამართლებრივ განათლებაზე;
- მოზარდებში სამართალშეგნების ჩამოყალიბებლობის შემთხვევაში, პრევენციის მეორე დონეზე, იზრუნოს სამართლის უზენაესობის განმტკიცებასა და დანაშაულის რისკის შემცირებაზე
- და მაშინაც კი, როცა კრიმინალური ქმედება განხორციელდა, დანაშაულის პრევენციის მესამე დონეზე იზრუნოს სამართლის აღდგენაზე, ისე რომ გარდა მსხვერპლისთვის სარგებლის დადგომისა, მოხდეს დამნაშავის რესოციალიზაცია.

კერძოდ კი, კვლევას აუცილებლად მიაჩნია:

- სახელმწიფო და საზოგადოებრივ დონეზე დაისახოს სამართლის საგანმანათლებლო პრიორიტეტები (მოხდეს სამართალცნობიერების გაზრდა, სამართლის პოპულარიზაცია);
- ნორმის შემუშავება გაზიარებისას, ხაზი გაესვას მისი დაცვის მნიშვნელოვნობას;

- ნორმის დაუცველობაზე საპასუხოდ დაწესებული სასჯელი იყოს უტყუარი, დროული და ადეკვატური.